

દ્રશ્ય કલાઓ

"રૂપભેદઃ પ્રમાણાનિ
ભાવલાવણ્યયોજનમ્।
સાદૃશ્યં વર્ણિકામઙ્ગ
ઈતિ ચિત્રં ષડઙ્ગકમ્ ॥"

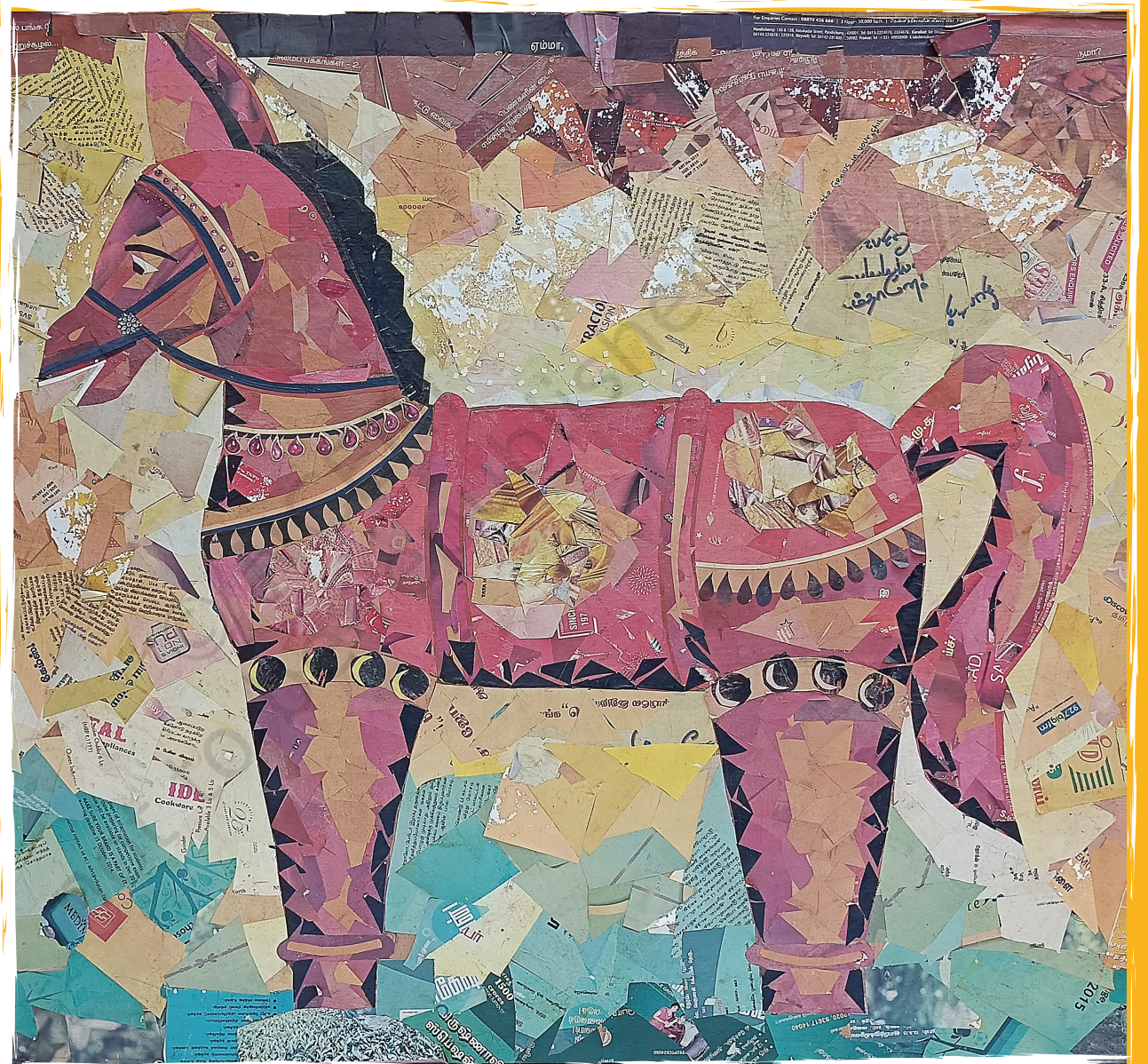
રૂપભેદઃ પ્રમાણાનિ
ભાવલાવણ્યયોજનમ્
સાદૃશ્યં વર્ણિકામઙ્ગ
ઈતિ ચિત્રં ષડઙ્ગકમ્

અર્થ

કલાના છ અંગો આ પ્રમાણે છે:

- દેખાવનું જ્ઞાન,
- પ્રમાણ
- વાગણીઓ,
- સૌંદર્ય શાસ્ત્ર,
- સમાનતા,
- સાધનો અને રંગોનો કુશળ ઉપયોગ.

સ્ત્રોત : વિષ્ણુધર્મોત્તર પુરાણ

શિક્ષકો માટે સૂચના

વર્ગખંડ અને સંસાધનો

1. વિદ્યાર્થીઓને આરામથી બેસીને કામ કરવા માટે પૂરતી જગ્યા.
2. વર્ગખંડમાં પૂરતો પ્રકાશ અને હવાની અવરજવર.
3. જો હવામાન યોગ્ય હોય તો બહાર બેસવાનો વિકલ્પ.
4. કલા સામગ્રી, સાધનો અને મૂળભૂત સ્ટેશનરીની જોગવાઈ.
5. સલામત રીતે સામગ્રીનો સંગ્રહ કરવા માટેની જગ્યા, તેમજ વિદ્યાર્થીઓની આર્ટવર્કને સંગ્રહિત રીતે.
6. કાર્યને પ્રદર્શિત કરવા અને વહેંચવા માટે બોર્ડ દર્શાવો, જેને નિયમિતપણે બદલી શકાય છે.
7. વિદ્યાર્થીઓને ફિલ્ડ ટ્રિપ્સ પર લઈ જવા, સંગ્રહાલયોની મુલાકાત લેવા અથવા શાળાના પરિસરમાં આર્ટ વર્કશોપ યોજવા માટેની સુવિધાઓ.
8. પ્રોજેક્ટર, કમ્પ્યુટર, સ્પીકર્સ અને સંબંધિત છબીઓ, વિડિઓઝ અને અન્ય કલા સંસાધનો બતાવવા માટે આવી અન્ય સુવિધાઓ.

શિક્ષણશાસ્ત્ર

1. વિદ્યાર્થીઓને તેમના પોતાના વિચારો, કલ્પનાઓ, લાગણીઓ અને કુતૂહલ વ્યક્ત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરો, અને તેમની મૌલિકતા અને નિર્દોષતાને તેમના કાર્યમાં પ્રતિબિંબિત થવા દો.
2. એવી પ્રવૃત્તિઓને પ્રાધાન્ય આપો કે જે વિદ્યાર્થીઓને વર્ગખંડમાં અન્વેષણ, તપાસ, પ્રયોગ અને સંવાદ કરવાની મંજૂરી આપે.
3. બહારની પ્રવૃત્તિઓ, મ્યુઝિયમોની ફિલ્ડ ટ્રિપ્સ, સીબીસીએસ, આર્ટ ગેલેરીઓ, આર્ટ સ્ટુડિયોઝ તેમજ સ્થાનિક ઉદ્યાનો, બગીચાઓ, બજારો, તહેવારો અને મેળાઓનો સમાવેશ થાય છે જ્યાં વિદ્યાર્થીઓને તેમની આસપાસના જીવન અને સંસ્કૃતિનું નિરીક્ષણ કરવાની તક મળે છે.
4. ઇન્ટરેક્ટિવ સેશન, હેન્ડ્સ-ઓન અનુભવ માટે વર્કશોપ માટે સ્થાનિક કલાકારો અને કારીગરોને આમંત્રિત કરો.
5. કામ કર્યા પછી સફાઈ કરવાની, ઉપયોગમાં લેવાયેલી સામગ્રીને પાછી મૂકવાની અને કલાની સામગ્રીને કાળજીપૂર્વક જાળવવાની સરળ ટેવ પાડો.
6. વિદ્યાર્થીઓએ આર્ટવર્કની પસંદગી અને પ્રદર્શિત કરવાના નિર્ણયો લેવામાં ભાગ લેવો જોઈએ.
7. કંઈક કેવી રીતે દોરવામાં આવે છે તે વિદ્યાર્થીઓને બતાવવા માટે બોર્ડ પર અથવા નોટબુકમાં દોરવાનું ટાળો.
8. વાંચતી વખતે, વિદ્યાર્થીઓ કલાના તત્વોને રેખાંકિત કરે છે - રેખા, આકાર, સ્વરૂપ, રંગ, મૂલ્ય, પોત અને જગ્યા.
9. 'ચાલુ રાખો' શીર્ષક હેઠળની પ્રવૃત્તિઓ એ કસરતોનું વિસ્તરણ છે અને તે ઘરે અથવા શાળામાં કરી શકાય છે.

પ્રકરણ ૧ વસ્તુઓ અને સ્થિર જીવન

પ્રથમ પ્રકરણમાં આપનું સ્વાગત છે જ્યાં કલામાં તમારા દ્રશ્યો ઓબ્જેક્ટ્સ અને સ્થિર જીવનની દુનિયામાં એક વાર્તા સંભળાવશે. તમે સ્થિર પદાર્થોમાં જીવન ઉમેરવાનું શીખી શકશો.

કેવી રીતે?

- તેમની સાથે કેવી રીતે જોડાવું તે શીખીને.
- તેમની આસપાસ એક વાર્તા બનાવીને.
- રચનાત્મક વ્યવસ્થાનું અવલોકન કરીને.
- પ્રકાશ તેમના પર કેવી રીતે પડે છે તેનું નિરીક્ષણ કરીને શેડ્સ અને પડછાયાઓ બનાવે છે.
- જો તેઓ એક બિંદુથી અલગ દેખાય તો પણ, તેઓ બીજા દૃષ્ટિકોણથી કેવી રીતે ઓવરલેપ થાય છે.

દરેક ચિત્ર તમારા નિરીક્ષણને વધુ ઊંડું કરશે અને તમે તમારી આસપાસના પદાર્થોને જેમ જેમ સમજો છો તેમ તેમ તમે તેનું ચિત્રણ કરવાનું શરૂ કરશો.

દરેક પ્રવૃત્તિ તમારી આકાર ઓળખવાની કુશળતાને વધુ તીવ્ર બનાવશે. (ઢી-માસિક). તમે સમજી શકશો કે પદાર્થોમાં ઊંડાઈ ઉમેરીને સ્વરૂપો કેવી રીતે બનાવવા, જેથી તે ત્રિ-પરિમાણીય દેખાશે.

0680CH01

વિવિધ પ્રકારની વસ્તુઓ દર્શાવતું વિદ્યાર્થીનું ચિત્ર

ફિલપબુક બનાવવા જેવી આકર્ષક પ્રવૃત્તિઓ પણ તમને જોવા મળશે. તેથી તમારી સર્જનાત્મકતાને પ્રગટાવવા અને તમારી કલાત્મક પ્રતિભાઓને પોષવા માટે તૈયાર રહો.

સ્થિર જીવન

પ્રવૃત્તિ ૧: આસપાસના પદાર્થો શોધવા

તમારી આસપાસ જુઓ અને વિવિધ પદાર્થોનું અવલોકન કરો. દરેક પદાર્થ કયા પદાર્થનો બનેલો છે? થોભો અને વિચારો કે તેઓ શા માટે કોઈ વિશિષ્ટ આકારના છે. શું તેમના આકાર અને સ્વરૂપ પાછળ કોઈ કારણ છે? ઉપરાંત, આ પદાર્થોની આસપાસની જગ્યાનું પણ અવલોકન કરો. ચારે બાજુ ખસેડો અને વસ્તુઓનું જુદા જુદા ખૂણાઓથી અવલોકન કરો. નિરીક્ષણ કરવામાં થોડો સમય ગાળ્યા પછી, તમે દોરવા માંગતા હો તે બે કે ત્રણ વસ્તુઓ પસંદ કરો.

પ્રવૃત્તિ ૨: વસ્તુને જુદી જુદી રીતે દોરો

દરેક વ્યક્તિ જુદી જુદી રીતે દોરે છે. આ તેમના હાવભાવને અનન્ય બનાવે છે. અહીં કેટલાક વિચારો છે જેનો તમે પ્રયાસ કરી શકો છો:

1. તમે એક સળંગ લીટીનો ઉપયોગ કરીને વસ્તુ દોરી શકો છો. આનો અર્થ એ કે વસ્તુ દોરતી વખતે તમે કાગળ પરથી તમારી પેન્સિલ ઉપાડી શકતા નથી. તમારા ક્લાસના મિત્રોને પૂછો કે શું તેઓ

આ ડ્રોઇંગમાંથી વસ્તુને ઓળખી શકે છે.

2. તમે વસ્તુના જુદા જુદા ભાગ પાડી શકો છો. દાખલા તરીકે, પાણીની બોટલ દોરતી વખતે દરેક ભાગને (કેપ, કન્ટેનર વગેરે) અલગથી દોરો. અનુપાત(પ્રમાણ) ના તફાવત પર ધ્યાન આપો.
3. પ્રયત્ન કરો અને એક જ વસ્તુને ત્રણ જુદા જુદા ખૂણાઓમાંથી દોરો. તમારી જગ્યા બદલો અથવા વસ્તુને આસપાસ ખસેડો. તમે વસ્તુને ફ્લોર પર મૂકી શકો છો અથવા તેને લટકાવી પણ શકો છો. તમે તમારા ત્રણ ડ્રોઇંગ પૂરું કર્યા પછી તેને તમારા ક્લાસના મિત્રો સાથે શેર કરો. તેમને ત્રણમાંથી કયા ખૂણા સૌથી વધુ રસપ્રદ લાગે છે?

કોયડો

હું કોણ છું?

તમે જ્યાં પણ જાઓ છો, હું પાછળ આવું છું

મારી પાસે કોઈ ચહેરો કે સ્વરૂપ નથી

તમે મને જોઈ શકો છો

પણ મને સ્પર્શી શકતા નથી.

હું કોણ છું?

પડછાયો

કોયડાનો જવાબ:

વિવિધ રીતે વસ્તુઓ દોરતા વિદ્યાર્થીઓ

ચાલુ રાખો: ઘરેથી મળતી વિવિધ સામગ્રીની વસ્તુઓ દોરો. લાકડું, ધાતુ, માટી, પ્લાસ્ટિક, કાપડ વગેરેમાંથી બનેલી વસ્તુઓ શોધો. જ્યાં થોડો પ્રકાશ હોય ત્યાં મૂકો. રૂપરેખા દોરો બનાવો અને ઘાટા અને પ્રકાશ વિસ્તારોનો નકશો બનાવવાનો પ્રયત્ન કરો. પડછાયાના રંગ અને આકારની નોંધ લો અને તેને તમારા ચિત્રમાં સામેલ કરો.

પ્રકાશ અને છાયા દર્શાવતું વિદ્યાર્થીની કલાકૃતિ

પ્રવૃત્તિ ૩: પ્રકાશ અને પડછાયા

તમારી સામે અલગ અલગ વસ્તુઓ મુકો.

- તેમના આકારો, સ્વરૂપ, પડછાયાઓ અને તે દરેક પર પ્રકાશ કેવી રીતે પડે છે તેનું અવલોકન કરો.
- તેમના પડછાયાનો આકાર કેવો હોય છે?
- તમે વસ્તુઓની કઈ બાજુએ તેમનો પડછાયા જુઓ છો?

પેન્સિલનો ઉપયોગ કરો અને થોડા પ્રયોગો અજમાવી જુઓ. તમે કોઈપણ દિશામાં લયબદ્ધ સ્ટ્રોક બનાવવા માટે દબાણમાં ફેરફાર કરો. શું તમે હળવા અને ઘાટા ટોન બનાવી શકો છો?

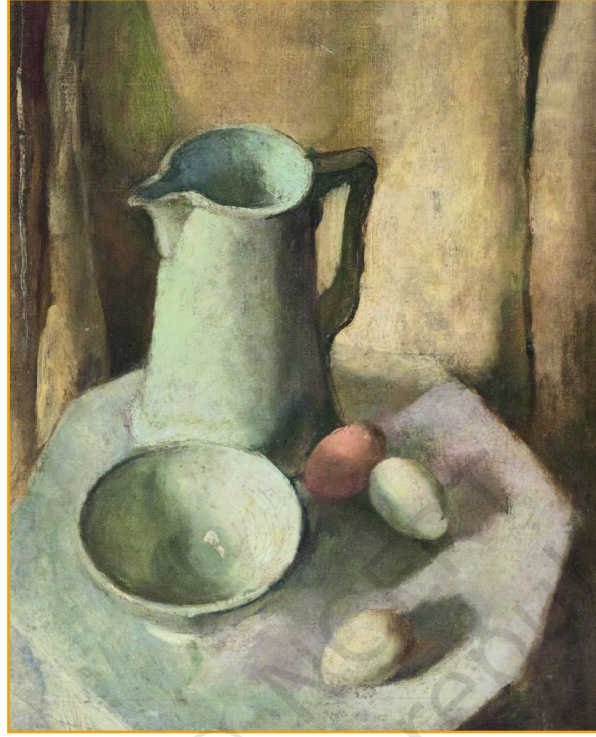
તમે કોઈ અલગ કાગળ અથવા ડ્રોઇંગ બુક પર આની પ્રેક્ટિસ કર્યા પછી તમારી સામેની વસ્તુઓ દોરો.

પદાર્થોની રૂપરેખાની અંદર, પ્રકાશથી મધ્યમથી લઈને ઘેરા ટોન સુધી પેન્સિલ સ્ટ્રોક બનાવો. ઉપરાંત, પડછાયાઓનું નિરીક્ષણ કરો અને તેને તમારા ડ્રોઇંગમાં બતાવો.

શું તમે જાણો છો

અમૃતા શેર-ગિલ એક મહત્વપૂર્ણ આધુનિક ભારતીય મહિલા કલાકાર છે. તેમનો જન્મ 1913માં થયો હતો. તેની માતા હંગેરીની હતી અને તેના પિતા ભારતના હતા. તેમણે પેરિસમાં કલાનો અભ્યાસ કર્યો હતો. જ્યારે તે 21 વર્ષની હતી ત્યારે તે ભારત પરત ફર્યા હતાં. તે પોતાના કેનવાસ, ઓઇલ પેઇન્ટ્સ અને બ્રશ સાથે નાનાં શહેરો અને ગામડાંઓની આસપાસ ફરી રહ્યાં હતાં.

તેના ચિત્રોમાં ધરતીના સમૃદ્ધ રંગો છે. સામાન્ય ભારતીય પ્રજાના જીવન અને પરિસ્થિતિનું નિરીક્ષણ કરવાથી તેમના પર ઊંડી અસર થઈ હતી અને તેમણે આ વિષયો પર આધારિત ચિત્રોની રચના કરી હતી.

અમૃતા શેર-ગિલનું સ્ટિલ લાઇફ પેઇન્ટિંગ

આ પેઇન્ટિંગમાં દેખાતી વસ્તુઓ, ગોઠવણી, પ્રકાશ, શેડ્સ અને પડછાયા વિશે ચર્ચા કરો અને વાત કરો.

પ્રવૃત્તિ ૪: એક કલાકારની નજરે

કલાકારોને વસ્તુઓનો અભ્યાસ કરવાની આદત હોય છે. તેઓ તેમને ડોઇંગ, પેઇન્ટિંગ્સ, શિલ્પો અને ફોટોગ્રાફ્સ બનાવવા માટે જૂથમાં ગોઠવે છે. આવી કલાકૃતિઓને સ્થિર જીવન(Still Life) કહેવામાં આવે છે. સ્થિર જીવનમાં વસ્તુઓની પસંદગી અને તે કેવી રીતે ગોઠવવામાં આવે છે તેના પર ઘણો ઊંડો વિચાર કરવામાં આવે છે.

ફૂલો, છોડ, શાકભાજી, ફળો, ખાદ્ય ચીજો, કપડાં, ઓજારો અને અન્ય ઘરગથ્થુ વસ્તુઓનો પણ સ્થિર જીવન વ્યવસ્થામાં સમાવેશ થાય છે.

તમને કેમ લાગે છે કે તેને સ્થિર જીવન કહેવામાં આવે છે? જો કોઈ વસ્તુને જીવન ન હોય, તો શું તે સ્થિર જીવન હશે?

હજી પણ જીવનની કલાકૃતિઓ એવી વસ્તુઓનું નિરૂપણ કરે છે જે 'સ્થિર' છે અને આગળ વધતી નથી. આર્ટવર્ક બનાવવાની પ્રક્રિયામાં, વસ્તુઓને નવું 'જીવન' મળે છે. જાણીતા કલાકારો દ્વારા બનાવવામાં આવેલા સ્થિર જીવનને જુઓ અને તમારા વર્ગમાં તેની ચર્ચા કરો.

પ્રવૃત્તિ પ: તમારી પોતાની સ્થિર જીવન(Still Life) કલાકૃતિ બનાવો

ચારથી પાંચના ગૃપ બનાવી ગોળમાં બેસો. વર્તુળના કેન્દ્રમાં, બેથી ત્રણ વસ્તુઓ મૂકો. બોટલ, ફળો, ધાતુનું હોકાયંત્ર, લાકડાના માપપટ્ટી, કાપડનો ટુકડો અથવા તમને રસ પડે તેવી કોઈ પણ વસ્તુ જેવા વિવિધ પદાર્થોમાંથી બનેલી વસ્તુઓ મૂકવાનો પ્રયાસ કરો. તમારા જૂથમાં વસ્તુઓ મૂકી અને ગોઠવી શકાય તે માટે જુદી જુદી રીતે ચર્ચા કરો. ઓબ્જેક્ટ્સ એકબીજાને સ્પર્શી શકે છે અથવા તમે તેમને આસપાસ વિખેરી શકો છો. ખાતરી કરો કે વર્તુળમાંના દરેક જણ પદાર્થોની ગોઠવણી સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકે છે.

તમારું પોતાનું સ્થિર જીવન બનાવવા માટે વસ્તુઓનું નિરીક્ષણ કરો અને દોરો.

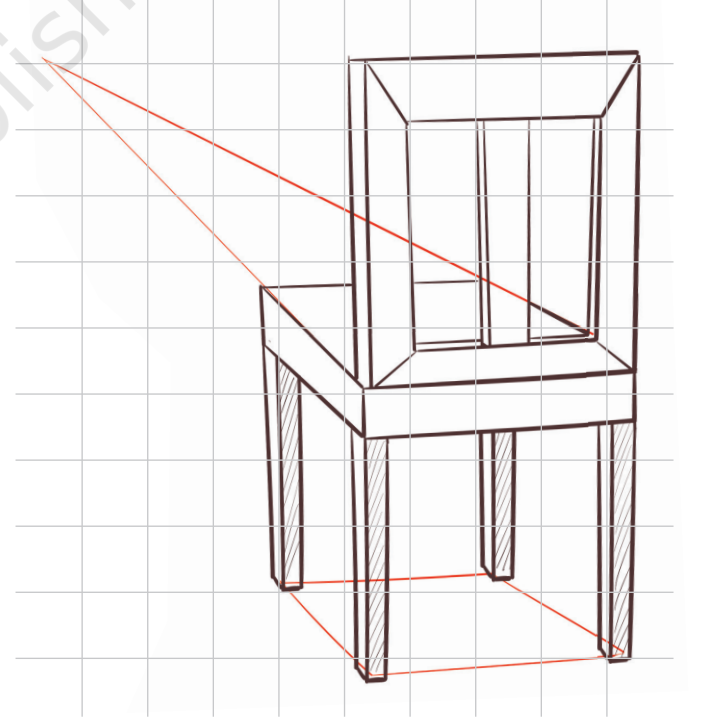
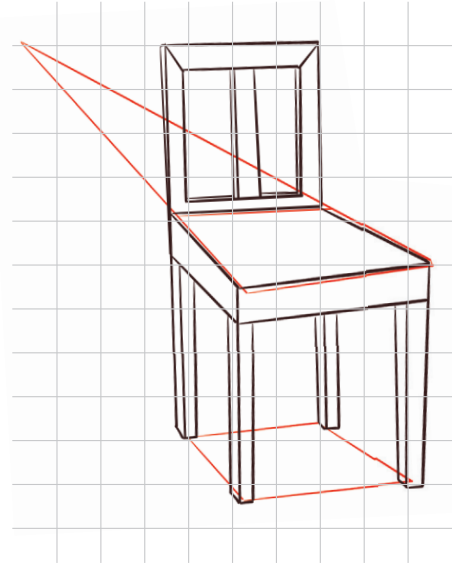

પ્રવૃત્તિ ૬: ફર્નિચરનું ચિત્ર દોરવું

તમે શાળામાં અને ઘરે કયા પ્રકારનાં ફર્નિચર જુઓ છો? કોઈપણ બે કે ત્રણ ફર્નિચરની વસ્તુઓનું અવલોકન કરો અને દોરો. તમારા ચિત્રોને વાસ્તવિક પદાર્થો સાથે સરખાવો. તમે દોરેલી સીધી રેખાઓ, ખૂણાઓ અને આકારોને સીધી રેખાઓ, ખૂણાઓ અને આકારો સાથે વસ્તુની સીધી રેખાઓ, ખૂણાઓ અને આકારો સાથે સરખાવો.

તમારા ચિત્રમાં ફેરફાર કરો કે જેથી તે વસ્તુની આસપાસ પરિમાણ અને ઉંડાઈ દેખાય. અને પરિપ્રેક્ષ્ય કહે છે. તે આપણને ત્રિપરિમાણીય જગ્યા જાણે કે આપણે તેને આપણી સામે જોઈ રહ્યા હોઈએ તેવી અનુભૂતિ કરાવે છે. નાના જૂથોમાં તમારા સાથેના મિત્રના કાર્યને જુઓ અને વિશ્લેષણ કરો કે કોના કાર્યમાં પરિપ્રેક્ષ્ય છે. પરિપ્રેક્ષ્ય દર્શાવવામાં મદદરૂપ થતી રેખાઓ, આકારો અને સ્વરૂપોને ઓળખો.

યાલુ રાખો: ઇમારતોનો ભાગ હોય તેવી યીજવસ્તુઓ જેવી કે દરવાજા, બારીઓ, પાઇપ્સ, નળ, શટર, પંખા અને લાઇટ્સ વગેરેનું અવલોકન કરો અને દોરો.

પ્રવૃત્તિ ૭: એક ફિલપબુક બનાવો

જો તમે તમારા ચિત્રોમાં તમારી વસ્તુઓને હવાવી શકો તો તે આનંદદાયક નહીં હોય? તમે ફિલપબુક બનાવીને આ કરી શકો છો.

નીચે આપેલી સૂચનાઓનું પાલન કરો:

સોપાન ૧: એક A4 શીટના આઠ સરખા ટુકડા કરી એક ઢગલો બનાવી લો. નાની બાજુથી ટુકડાઓને એકસાથે સ્ટેપલ કરો. તમારું પુસ્તક તૈયાર છે!

સોપાન ૨: ફિલપબુકના છેલ્લા પૃષ્ઠ પર, એક ઓબ્જેક્ટ પસંદ કરો અને તેને જમણી ધારની નજીક દોરો. પેન્સિલથી દોરો અને જો તમને ગમે તો અન્ય વિગતો ઉમેરો. જ્યારે તમે તમારા ડ્રોઇંગથી ખુશ હોવ, ત્યારે તેને માર્કરથી આઉટલાઇન કરો.

સોપાન ૩ થી ૬: હવે, તમારા ઓબ્જેક્ટમાં હલનચલન ઉમેરવાનો સમય આવી ગયો છે! ફિલપબુકના બીજા છેલ્લા પૃષ્ઠ પર, પેન્સિલથી પ્રથમ ચિત્રને ટ્રેસ કરો. વસ્તુનું સ્થાન સહેજ બદલો. જ્યાં સુધી તમે બધા પૃષ્ઠો પર ચિત્રો દોરો ત્યાં સુધી આ પગલાંનું પુનરાવર્તન કરો, દરેકમાં થોડો ફેરફાર થાય છે.

સોપાન ૭: તમારી ફિલપબુકનાં પૃષ્ઠોને ઝડપથી ફિલપ કરો. તમે તમારો પદાર્થ ફરતો જોશો.

વધુ ચળવળ કરવા માટે તમે ફિલપબુકમાં પૃષ્ઠોની સંખ્યા વધારી શકો છો!